

## Promocyjne działania wiosek tematycznych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego Warmii i Mazur

Kinga Lisowska

kinga.lisowska@uwm.edu.pl

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Nauk Pedagogicznych, Katedra Pedagogiki Ogólnej i Opiekuńczej

ORCID: 0000-0002-8404-4363

Majka Łojko

majka.lojko@uwm.edu.pl

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Nauk Ekonomicznych, Instytut Ekonomii i Finansów, Katedra Polityki Gospodarczej

ORCID: 0000-0003-4801-8069

### Abstrakt

Wioski tematyczne można traktować jako przykład innowacyjności w turystyce, który zyskuje coraz większą popularność zarówno w Polsce jak i na świecie. Przy ich tworzeniu kluczowym zadaniem jest przygotowanie odpowiednich programów edukacyjnych opartych na istniejących walorach kulturowych, turystycznych czy też przyrodniczych. Do terenów bogatych w zasoby kulturowe należy region Warmii i Mazur, którego unikatowe walory środowiska naturalnego, różnorodność narodowościowa oraz zróżnicowane dziedzictwo kulturowe odwołujące się do autentycznej kultury wiejskiej jest doskonałą przestrzenią do tworzenia tego typu przedsięwzięć. Celem artykułu jest zaprezentowanie zakresu i kierunków działań promocyjnych wsi tematycznych na Warmii i Mazurach w upowszechnianiu niematerialnego dziedzictwa kulturowego związanego m.in. z praktykowaniem tradycji, zwyczajów, obyczajów, wykonywaniem tradycyjnego rzemiosła i rękodzieła jako potencjału do rozwoju turystyki lokalnej.

**Słowa kluczowe:** edukacja regionalna, niematerialne dziedzictwo kulturowe, Mazury, Warmia, wioski tematyczne

### Wprowadzenie

Wioski tematyczne należą do jednej z niszowych form przedsiębiorczości społecznej, która sprzyja ożywieniu społeczno-gospodarczemu obszarów wiejskich. Poprzez podejmowane działania służą promocji niematerialnego dziedzictwa kulturowego określonego obszaru. Idea zakładania wiosek tematycznych w ostatnich latach stała się zjawiskiem bardzo popularnym oraz sposobem ożywienia przedsiębiorczości wiejskiej. Można je traktować jako nowoczesne projekty rozwoju przedsiębiorczości dedykowane różnym grupom wiekowym oraz przykład innowacyjności w turystyce. Z założenia, są to przedsięwzięcia a zarazem nowatorski sposób angażowania i aktywizacji społeczno-zawodowej mieszkańców wsi, dzięki

czemu mają oni możliwość pozyskania alternatywnego źródła dochodu [Lisowska, Łojko 2020, s. 184].

Należy podkreślić, że zagadnienie wsi tematycznych, jak dotąd zajmuje niewielkie miejsce w literaturze naukowej zarówno w Polsce i na świecie. Pomimo, że inicjatywy te funkcjonują w rzeczywistości społecznej od wielu lat, to nadal istnieje niedostatek publikacji naukowych z tego obszaru. Wioskom tematycznym poświęcone są również artykuły w prasie lokalnej i branżowej związanej z rozwojem obszarów wiejskich. Dotyczą one jednak opisów konkretnych wiosek tematycznych i oprócz ogólnych stwierdzeń nie wnoszą wiele do zrozumienia istoty tematyczności wsi [Idziak 2008, s. 28].

Istniejąca literatura dotycząca wiosek tematycznych koncentruje się na studiach poszczególnych przypadków. Brakuje kompleksowych opracowań, które w sposób systematyczny analizowałyby to zagadnienie. Trudności biorą się z różnego zakresu przeprowadzanych badań. Zdaniem Anny Kłoczko-Gajewskiej i Olgi Markiewicz [2018, s. 195] badacze analizują procesy prowadzące do powstania lub działalność konkretnych wsi [Bielski 2011], kilku wsi w jednym regionie [Czapiewska 2012; Głuszak 2012], bądź kilku wsi w jednej z gmin [Jankun et al. 2016], ewentualnie percepcję tego rodzaju oferty przez turystów [Maćkowiak, Seelieb 2009]. Istnieją też prace poświęcone zagadnieniom koncepcji wioski tematycznej, które głównie koncentrują się wokół celów i założenia tej formy aktywności społecznej [Idziak 2008].

W świetle przywołanej literatury przedmiotu zauważa się deficyt opracowań naukowo-badawczych odnoszonych do sytuacji opisu i analizy potencjału wiosek tematycznych w województwie warmińsko-mazurskim. Niniejszy artykuł stanowi przyczynek do podejmowania dalszych dyskusji na temat tworzenia wiosek tematycznych w Polsce na terenach bogatych w zasoby kulturowe.

W pracy podjęto próbę odpowiedzi na problem badawczy, który zawarto w pytaniu: w jaki sposób wioski tematyczne poprzez różnorodne działania promocyjne mogą przyczynić się do wykorzystania niematerialnego dziedzictwa kulturowego regionu w turystyce lokalnej. Celem artykułu jest zaprezentowanie zakresu i kierunków działań promocyjnych wsi tematycznych na Warmii i Mazurach w upowszechnianiu niematerialnego dziedzictwa kulturowego związanego m in. z praktykowaniem tradycji, zwyczajów, obyczajów, wykonywaniem tradycyjnego rzemiosła i rękodzieła jako potencjału do rozwoju turystyki lokalnej.

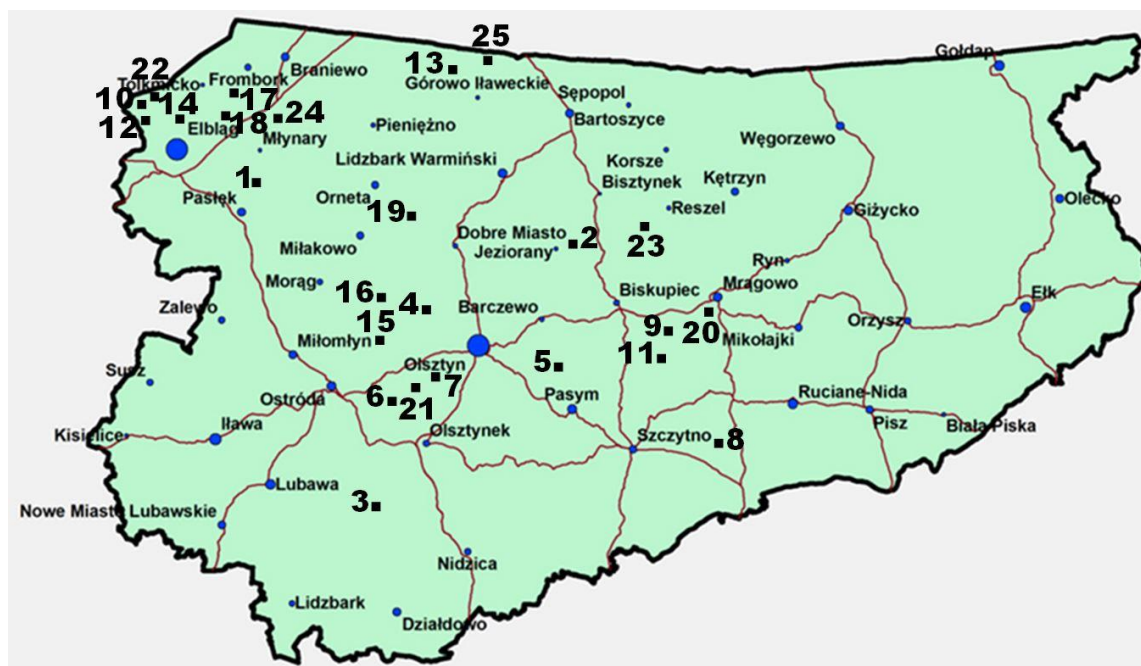
Należy przy tym podkreślić, że województwo warmińsko-mazurskie jako pierwsze w Polsce wystąpiło z inicjatywami odnoszącymi się do ochrony dziedzictwa niematerialnego. W listopadzie 2009 r. marszałek województwa powołał pełnomocnika ds. dziedzictwa niematerialnego, którym został Waldemar Majcher (artysta plastyk, prezes Stowarzyszenia Twórców Ludowych) i pełnił to stanowisko w latach 2009-2017<sup>1</sup>, podczas gdy Polska w 2011 r. ratyfikowała Konwencję UNESCO w sprawie niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Na uruchomioną w 2014 roku Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego wpisano jednak do tej pory jako przykład dziedzictwa niematerialnego z terenu Warmii i Mazur gwara warmińską (jako jedyny przykład gwary w całej Polsce [Lewandowska, 2019, s. 427]) oraz tradycje wyszywania czepca warmińskiego [Krajowa lista]. Mimo braku wpisania innych przykładów kultury niematerialnej z obszaru Warmii i Mazur na Krajową listę dla badaczy tego obszaru jasne jest, że wiele warmińskich i mazurskich praktyk i tradycji spełnia kryteria definicyjne Konwencji UNESCO z 2003 roku, w tym wskazanych w Konwencji sposobów przejawiania się dziedzictwa niematerialnego (Artykuł 2, ustęp 2) poprzez: „ustne tradycje i formy wyrazu; sztuki widowiskowe; zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne; wiedzę o przyrodzie i wszechświecie; rzemiosło tradycyjne”. Tak rozumiane dziedzictwo niematerialne na terenie województwa warmińsko-mazurskiego stanowi podstawę teoretyczną badań i analizy zgromadzonego materiału.

### **Założenia badawcze**

Potencjał działań promocyjnych warmińsko-mazurskich wiosek tematycznych został zdiagnozowany przy wykorzystaniu metody zbierania danych za pośrednictwem wywiadów indywidualnych częściowo kierowanych skoncentrowanych na problemie (za Krzysztofem Rubachą). W badaniach wzięło udział 25 przedstawicieli (założycieli) wiosek tematycznych na Warmii i Mazurach.

---

<sup>1</sup> Obecnie nie funkcjonuje pełnomocnik Marszałka Województwa Warmińsko-Mazurskiego ds. dziedzictwa niematerialnego. Informacja została udzielona przez Departament Kultury i Edukacji Urzędu Marszałkowskiego w Olsztynie.



Legenda:

|     | Miejscowość     | Nazwa                                 |
|-----|-----------------|---------------------------------------|
| 1.  | Aniołowo        | Wioska Aniołów                        |
| 2.  | Blanki          | Wioska Zielarska                      |
| 3.  | Browina         | Wioska Dobrego Ducha                  |
| 4.  | Bukwałd         | Wioska Gręplarska Pachnąca Ziołami    |
| 5.  | Giławy          | Wieś Warmińska                        |
| 6.  | Idzbark         | Wieś Pana Twardowskiego               |
| 7.  | Jabłonka        | Kraina 7 Osobowości                   |
| 8.  | Jerutki         | Wioska Sztuki                         |
| 9.  | Jędrzychowo     | Wioska jak u babci powrót do tradycji |
| 10. | Kadyny          | Cesarskie Kadyny                      |
| 11. | Kamionka        | Garncarska Wioska                     |
| 12. | Kamionek Wielki | Wioska Ryb i szuwarów                 |
| 13. | Kamińsk         | Serce Natangii                        |
| 14. | Łęcze           | Wioska wiatraków i podcieni           |
| 15. | Łukta           | Wioska Lipowych Skrzatów              |
| 16. | Mostkowo        | Kraina Wyobraźni                      |
| 17. | Narusa          | Wioska pod kapeluszem                 |
| 18. | Pogrodzie       | Wioska Dzieci                         |
| 19. | Praslity        | Wioska Ekologicznej Żywności          |
| 20. | Rodowo          | W drewnie zaklęte                     |
| 21. | Stare Jabłonki  | Wioska Jabłkowych Smaków              |
| 22. | Suchacz         | Wioska Kaperska                       |
| 23. | Węgój           | Warmińskie Straszysła                 |
| 24. | Wielkie Wierzno | Wioska Rodzinna                       |
| 25. | Żywkowo         | Bociania Wioska                       |

Mapa 1. Badane wioski tematyczne w województwie warmińsko-mazurskim

Źródło: opracowanie własne

W związku z przyjętymi założeniami metodologicznymi, dobór próby był nielosowy celowy i polegał na pobraniu z populacji badanych spełniających kryterium zawarte w pytaniu badawczym [Rubacha 2016, s. 320]. W doborze próby przyjęto następujące kryteria: twórca wioski tematycznej; mieszkaniec województwa warmińsko-mazurskiego; osoba zawodowo związana z wioską tematyczną. Badana grupa charakteryzuje się zróżnicowaniem pod względem wieku, płci oraz wykształcenia (tabela 1).

Tab. 1. Charakterystyka grupy badanej

| Wiek          | 25-30              |           | 30-40             |           | 50 i więcej |           |
|---------------|--------------------|-----------|-------------------|-----------|-------------|-----------|
|               | 5                  |           | 16                |           | 4           |           |
|               | kobieta            | mężczyzna | kobieta           | mężczyzna | kobieta     | mężczyzna |
|               | 4                  | 1         | 7                 | 9         | 1           | 3         |
| Wykształcenie | średnie/techniczne |           | w trakcie studiów |           | wyższe      |           |
|               | 6                  |           | 4                 |           | 15          |           |
|               | kobieta            | mężczyzna | kobieta           | mężczyzna | kobieta     | mężczyzna |
|               | 1                  | 5         | 4                 | 0         | 7           | 8         |

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań

Wywiady oparto o szczegółowe dyspozycje, w ramach których skoncentrowano się na identyfikacji i charakterystyce działań promocyjnych warmińsko-mazurskich wiosek tematycznych determinujących upowszechnianie niematerialnego dziedzictwa kulturowego tego regionu, w tym rozwój turystyki lokalnej. Wywiady przeprowadzono w siedzibach wiosek. Do gromadzenia i analizy danych przyjęto system kodowy według następującego klucza: liczba arabska przyporządkowana każdemu przedstawicielowi wiosek + nazwa miejscowości, w której funkcjonuje wioska + płeć np. 1 Giławy/K; 4 Jerutki/M. Numery od 1 do 25 nadano z uwzględnieniem porządku alfabetycznego miejscowości, w których prowadzone są wioski.

Przedstawione badania oparto także na obserwacji uczestniczącej w przedsięwzięciach edukacyjnych wiosek w województwie warmińsko-mazurskim oraz na analizie danych zastanych tzn. raportów Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej (ROPS), ofertach edukacyjnych i programach zajęć oraz warsztatów poszczególnych wiosek tematycznych.

Zaprezentowana analiza stanowi wyimek prowadzonych od 2019 r. badań w zakresie działalności prowadzonej na rzecz dziedzictwa kulturowego regionu

Warmii i Mazur – realizowanej przez instytucje państwowe/regionalne/lokalne; sektor NGO, w tym instytucje ekonomii społecznej.

### **Wioski tematyczne czyli miejsca z duszą**

Wioska tematyczna, to pomysł na wieś lub inaczej – wieś z pomysłem, która jest przykładem inicjatywy społeczno-gospodarczej, dzięki której mieszkańcy tworzą własną ofertę turystyczną opartą na wybranym temacie przewodnim, który przyczynia się do kreowania wizerunku miejscowości. Niewątpliwym atutem tego typu wioski jest relatywnie korzystna relacja nakładów do efektów – działalność wioski opiera się przede wszystkim na oryginalnym pomysle oraz wykorzystaniu dostępnych zasobów [Waciegą 2011]. Zdaniem Marii Idziak, tematy przyjmowane przez wioski wykorzystują różne zasoby wsi – zarówno materialne i niematerialne, miejscowe i zapożyczone, bazują na zdolnościach i umiejętnościach mieszkańców, wykorzystują lokalne dziedzictwo kulturowe [Idziak 2013, s. 15].

Tego rodzaju projekty są doskonałym pomysłem projektu na zintegrowaną, kompleksową i wielopoziomową inicjatywę społeczną, której celem jest zharmonizowany rozwój miejscowości i regionu w oparciu o istniejący kapitał przyrodniczy i społeczny. Wioska tematyczna jest też innowacyjnym sposobem na ożywienie gospodarki wiejskiej realizowanym dzięki zaangażowaniu i aktywności mieszkańców realizujących wspólny pomysł na lokalny biznes. Oferta wsi tematycznych budowana jest na bazie zasobów przyrodniczych, kulturowych i historycznych danej miejscowości, co pozwala przyciągnąć na tereny wiejskie turystów oraz zintegrować mieszkańców wsi, którzy tworzą wspólnie markę miejscowości i jej lokalnych, unikalnych produktów. Twórcy tych przedsięwzięć w kreatywny sposób przyczyniają się do rozwoju wsi oraz aktywizacji ich mieszkańców. Jest to możliwe za sprawą wykorzystania nieoczywistego potencjału turystycznego danej miejscowości, a przede wszystkim dzięki oddolnym inicjatywom, tworzącym markę miejscowości i jej lokalnych, unikalnych produktów. Wioska jest inicjatywą realizowaną m.in. przez Koło Gospodyń Wiejskich lub organizację pozarządową nie nastawioną na zysk, która dla osiągnięcia celów społecznych prowadzi działalność gospodarczą i/lub odpłatną statutową pożytku publicznego [Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Tłok 2022].

Wioski tematyczne w Europie powstawały już w latach 90. ubiegłego wieku. Pomysł na ich tworzenie z początku pojawił się na terenie Dolnej Austrii.

Najsłynniejsze i jedne z pierwszych, to wioski austriackie - Krummnussbaum (wioska orzecha włoskiego), Ybbsitz (wioska kowalska) czy najstarsza obecnie wioska tematyczna w Europie - Makowa Wioska Tematyczna Armschlag. Ich inicjatorem i pomysłodawcą było stowarzyszenie *Lower Austrian Village and Urban Renewal Project* [Kowalska 2019]. W następnych latach na terenie Niemiec, Belgii, Francji i Portugalii powstają kolejne takie inicjatywy za sprawą programu „Leader”, którego celem była odnowa wsi i poprawa ich sytuacji gospodarczej obszarów wiejskich. W przypadku krajów pozaeuropejskich występują m.in. w USA, Kanadzie, Australii, Chinach i Korei Południowej [Sala 2016].

Na bazie doświadczeń państw zachodnich, pierwsze wioski tematyczne w Polsce zaczęły powstawać już pod koniec XX wieku. W 1998 r. podjęto pierwsze próby tworzenia tego typu inicjatyw w gminie Wierzbinek w województwie wielkopolskim. Jednak formalnie zaczęły aktywnie działać w 2003 r. [Czapniewska 2018]. Pierwszym regionem w Polsce, w którym pojawiły się wioski tematyczne było województwo zachodniopomorskie. Aktualnie najwięcej jest ich zlokalizowanych na terenach słabiej rozwiniętych, typowo rolniczych, w szczególności w regionach wschodniej Polski [Sikorska 2020]. Inicjatywy tworzenia wiosek tematycznych w Polsce na początku napotykały na pewien opór mieszkańców wsi, którzy często zniechęceni do spółdzielczości i prac społecznych z pewną rezerwą i dystansem podchodzili do wspólnej własności czy działań [Idziak 2008]. Niemniej jednak w miarę upływu czasu, przedsięwzięcia te przyjęły charakter dynamiczny, co zaowocowało ich powstawaniem i rozwojem. Ich oferty systematycznie stale są wzbogacane o nowe pomysły i produkty, co przyczynia się do tworzenia unikatowego i oryginalnego lokalnego klimatu na bazie zasobów przyrodniczych, kulturowych czy historycznych danego regionu.

Wioski tematyczne w Polsce od kilku lat przy planowaniu pomysłu na swój rozwój i działania skoncentrowane są na aktywizacji mieszkańców wsi wdrażając ideę *smart village*, czyli inteligentnych wsi. Zgodnie z tą ideą, społeczność zamieszkująca tereny wiejskie, współpracuje i wspólnie decyduje o swoim rozwoju, wykorzystuje nowoczesne technologie w celu poprawy jakości i poziomu życia oraz zrównoważonego rozwoju [Wioski tematyczne].

Zdaniem Danuty Guzal-Dec, koncepcja inteligentnego rozwoju wsi stanowi odpowiedź na poszukiwanie sposobów urzeczywistnienia koncepcji zrównoważonego rozwoju wobec pogłębiających się problemów i wyzwań rozwoju obszarów wiejskich,

w tym obszarów peryferyjnych. Jest to nowa koncepcja w zakresie kształtowania polityki UE. W modelu inteligentnego rozwoju obszarów wiejskich na pierwszym planie powinien znajdować się lokalny potencjał wsi – zarówno ten materialny jak i niematerialny. Składnikami lokalnego potencjału wsi są zwykle dobra rzadkie w postaci zasobów naturalnych i przyrodniczych, które stanowią podstawę dla branż czy działalności zakorzenionych w strukturze gospodarczej miejscowego rynku. Zasoby te stwarzają szanse na tworzenie i realizowanie innowacji społecznych. Stanowią one nisze rynkowe wymagające odkrycia i rozwoju w warunkach lokalnych [Guzal-Dec 2018, s. 46-47].

Należy dodać, iż koncepcja inteligentnych wsi dobrze koresponduje z krajowymi tendencjami rozwojowymi. Od lat można zaobserwować na obszarach wiejskich trend do organizacji się i skupiania aktywności obywatelskiej na poszukiwaniu innowacyjnych, praktycznych i inteligentnych rozwiązań lokalnych problemów. Przymiotnik „inteligentne” ma w tym przypadku o wiele szersze znaczenie i nie dotyczy tylko i wyłącznie, cyfrowych technologii, mieści też w sobie także zagadnienia społeczne, ekonomiczne oraz różnorodną i bogatą paletę środowiskowych innowacji.

Wioski tematyczne można traktować jako element zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, którego celem jest podejmowanie zróżnicowanej działalności gospodarczej, kulturowej i turystycznej na tych obszarach przy jednoczesnym zachowaniu walorów przyrodniczych, środowiskowych i kulturowych oraz poprawa jakości życia mieszkańców i rozwoju infrastruktury społecznej i technicznej na wsi [Sawicki 2007, s. 56]. W tym miejscu warto też podkreślić, iż Konwencja UNESCO z 2003 roku o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest fundamentem w budowaniu systemu ochrony dziedzictwa kulturowego wsi. Zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego stanowi też jedno z podstawowych zadań państwa oraz wszystkich obywateli i wymaga – ze względu na swoją specyfikę – realizacji zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju [Góral 2012, s. 99]. Przy czym zapisy Konwencji podkreślają kluczową rolę władz publicznych w identyfikacji, zachowaniu oraz rozwinięciu posiadanych zasobów niematerialnego dziedzictwa kulturowego [Góral 2012, s. 106].

Wioski tematyczne są coraz bardziej popularnym sposobem na aktywizację społeczną i gospodarczą w Europie i w Polsce. Aktualnie w Polsce aktywnie działa około 200 wsi tematycznych. Wprawdzie ze statystycznego punktu widzenia są one zjawiskiem wciąż marginalnym, wzbudzają jednak spore zainteresowanie badaczy ze

uwagi na swoją unikatowość związaną z innowacyjnym pomysłem na zagospodarowanie tradycyjnego rolnictwa [Kłoczko-Gajewska, Markiewicz 2018, s. 194]. Budowane są na bazie zasobów przyrodniczych, kulturowych i historycznych danej miejscowości – pozwalają zintegrować mieszkańców wsi. Poprzez działania z obszaru edukacji regionalnej służą upowszechnieniu i popularyzacji niematerialnego dziedzictwa kulturowego danego terenu.

Wioska swoim działaniem obejmuje teren jednej lub kilku wsi, które wybrały dla siebie specjalizację tematyczną na swój rozwój, związaną z dziedzictwem tej miejscowości lub bezpośredniego obszaru aktywności. Posiada zarówno zasoby materialne i niematerialne, w tym własne produkty i usługi związane z wybraną specjalizacją. Zgodnie ze standardami funkcjonowania wioski tematycznej, jej oferta musi spełnić kilka wymogów:

1. posiadać co najmniej 2 różne elementy oferty (produkty/usługi);
2. dysponować produktami do kupienia – produkty regionalne, usługi;
3. oferta musi być zróżnicowana ze względu na wiek odbiorców [Nidzicka Fundacja...].

Wioska tematyczna prowadzi działalność gospodarczą i/lub działalność statutową odpłatną zgodnie z opracowaną ofertą dostępną dla klienta (minimum w okresie sezonu turystycznego). Posiada też określoną specjalizację wynikającą z szeroko rozumianego dziedzictwa wsi (kulturowe, przyrodnicze, historyczne) lub innych specyficznych uwarunkowań. Każda wioska ma swoją przeszłość. Daje to możliwość stworzenia wioski tematycznej z wykorzystaniem tego, z czego wioska była lub jest już znana. Dotyczyć to może tradycyjnych hodowli i upraw (np. wioska owiec, mleka, sera, kapusty, ogórków) oraz rzemiosła (np. wioska chleba, kowalska, szklarska, ceramiczna, wikliniarska, stolarska, zielarska), ale także wydarzeń historycznych (wioska średniowieczna) [Idziak 2012, s. 9]

Warto dodać, iż działalność takich wiosek jest terenem praktyki wielu podmiotów sektora ekonomii społecznej. Sektor ten określany jest również jako gospodarka społeczna lub też jako przedsiębiorczość społeczna. W tym przypadku, idea wiosek tematycznych doskonale wkomponowuje się w koncepcję tworzenia inicjatyw, których celem jest aktywizacja społeczna i ekonomiczna mieszkańców wsi, pobudzenie przedsiębiorczości wiejskiej a tym samym przeciwdziałanie wykluczeniu i marginalizacji tych środowisk [Podołowska 2011, s 188-119].

Tworzenie tego typu inicjatyw w przestrzeniach wiejskich przynosi mieszkańcom tych miejscowości wiele pozytywnych korzyści społeczno-ekonomicznych czy społeczno-kulturowych, które łączą się z kreowaniem nowych miejsc pracy, działaniami na rzecz ochrony dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionów oraz możliwością uzyskiwania dodatkowych źródeł dochodów. Nie bez powodu w rozwoju tego typu aktywności upatruje się szansę na rewitalizację obszarów wiejskich, wyznaczając jej rolę jednego z instrumentów odbudowy ich żywotności kulturowej i ekonomicznej [Łojko 2011, s. 472].

### **Wioski tematyczne na Warmii i Mazurach – charakterystyka**

Według danych zgromadzonych przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Olsztynie na terenie Warmii i Mazur funkcjonuje 25 wiosek tematycznych. Stanowią one nowoczesne projekty promujące turystykę w mniejszych miejscowościach oraz wsiach o zróżnicowanym zakresie działalności [Ekonomia Społeczna]. Powołano je przede wszystkim z inicjatywy lokalnych przedstawicieli stowarzyszeń i fundacji. Badani podają rozmaite powody utworzenia wsi tematycznych. Do najczęściej wymienianych należy przede wszystkim potrzeba promocji wsi i jej walorów: „[j]ak decydowaliśmy się na uruchomienie wioski Rodowo to tak sobie myślałem, że chciałbym aby każdy wiedział jak jest u nas pięknie; jak można żyć wśród pięknych lasów, wśród natury” (20/Rodowo/M). Rozmówcy odwołują się także do chęci aktywizacji i integracji mieszkańców „małych ojczyzn” a przez to uświadomienia możliwości wykorzystania dziedzictwa kulturowego, w tym dziedzictwa niematerialnego w aspekcie rozwoju edukacji na rzecz potencjału ekonomicznego i społecznego wsi oraz małych miejscowości: „[m]ówiłam, że trzeba tutaj zrobić wieś tematyczną połączoną ze ścieżkami rowerowymi, ofertą warsztatów i zajęć z garncarstwa i innych wyrobów rzemieślniczych. Dzięki temu nasza wieś odżyła, ludzie się zintegrowali” (8/Jerutki/K).

Przedstawiciele wiosek tematycznych w odpowiedni sposób definiują termin „dziedzictwo niematerialne” - są także świadomi funkcjonowania w przestrzeni kulturowej Warmii i Mazur różnych jego przejawów. Wiedzą że istnieje w Polsce Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego, ale jak sami twierdzą: „wciąż brakuje mocnej inicjatywy; odpowiedniego działania prowadzącego do wpisywania kolejnych elementów kultury niematerialnej Warmii i Mazur na tą listę” (23/Węgój/K). Warto przy tym podkreślić, że dokonane do tej pory wpisy nie

zeterminowały powstania nowych wiosek tematycznych – to wioski i ich specyfika oddziałują na prace w tym zakresie.

Na podstawie wywiadów, obserwacji oraz baz danych zastanych można wnioskować, że warmińsko-mazurskie wsie tematyczne charakteryzują się różnym typem działań promocyjnych, edukacyjnych oraz związanych z zasobami lub produktami występującymi na danym terenie. Ich specyfika pracy ukierunkowana jest na ochronę, upowszechnianie i pomnażanie dziedzictwa materialnego i niematerialnego regionu (tabela 2).

Tab.2. Rodzaje działań podejmowanych w warmińsko-mazurskich wsiach tematycznych

| <b>Działania</b>                                  | <b>Charakterystyka</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|---------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| warsztaty edukacyjne                              | artystyczne, ekologiczne, z zakresu edukacji regionalnej, warsztaty garncarskie, wikliniarskie, bibułkarstwo, <i>decoupage</i> ; warsztaty kulinarne, chóralne, teatralne                                                                                                                                                                                                                                           |
| gry terenowe                                      | gry terenowe typu <i>quest</i> (w j. polskim i angielskim)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| oznakowane ścieżki edukacyjne                     | ścieżki ekologiczno-edukacyjne, dydaktyczno-historyczne.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| wydarzenia, imprezy, festyny, pikniki             | Wojewódzki Festiwal Młodych Talentów dla dzieci w wieku 6-10 lat; Ogólnopolski Otwarty Turniej Chórów o Miecz Juranda, Ogólnopolski Festiwal Piosenki Dziecięcej i Młodzieżowej, Polska muzyka lat 60, 70 i 80 im. Grażyny Świtały, Festiwal Kulinarny „Bulwa”, Impreza Kulinarna „Gęsina”, Lato w Teatrze, Lato Kulturalne – cykl koncertów, turniej o miecz Herkusa Monte, Festyn „Bocianie lato w Żywkowie” etc. |
| wystawy                                           | izby pamięci, mini muzea, wystawy fotografii przyrodniczej podczas imprez plenerowych i festynów                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| organizowanie imprez okolicznościowych/rodzinnych | wesela, komunie i inne imprezy okolicznościowe, spotkania z historią, przyrodą, prowadzenie zielonych lekcji, aktywne spotkania w gminnych centrach rekreacji                                                                                                                                                                                                                                                       |

Źródło: opracowanie własne na podstawie Lisowska, Łojko 2020

Zróżnicowana oferta usług i produktów determinuje dynamikę ożywienia wiosek, przyciąga turystów i generuje popyt na określonym terenie. Stwarza przy tym możliwość rozwoju innych branż jak turystyka, gdyż wymusza konieczność podejmowania i rozszerzania działalności takich jak: handel, gastronomia, usługi transportowe, edukacyjne, rekreacyjno-sportowe, przewodnickie itp. [Lisowska, Łojko 2020].

Jednakże obserwacje uczestniczące (prowadzone od 2019 r.) uświadomiły badaczom, że główna aktywność wiosek w województwie warmińsko-mazurskim ukierunkowana jest na przygotowanie odpowiedniej oferty zajęć warsztatowych czy też programów edukacyjnych mających za zadanie ochronę i przekazywanie historii i kultury, w tym wierzeń, tradycji i zwyczajów Warmii i Mazur. Propozycje wsi często są też włączane do oferty turystycznej, jako atrakcja edukacyjna i kulturalna regionu [Lisowska, Łojko, 2020].

W oparciu o wypowiedzi badanych oraz dostępne materiały programowe można stwierdzić, że w działalności warmińsko-mazurskich wiosek tematycznych szczególną rolę odgrywa promocja. Odbywa się ona poprzez system informacji przestrzennej – drogowskazy, witacze, tablice informacyjne, a także odpowiednie stroje [Lisowska, Łojko, 2020]. Każda z wsi posiada własną stronę internetową oraz konto na portalu społecznościowym - Facebooku, co pozwala na bieżąco prezentować i uaktualniać ofertę w Internecie. „Współpracujemy z gminą i władzami lokalnymi. Dział promocji zawsze umieszcza nasze najnowsze propozycje na swojej stronie internetowej. Pomaga też w rozpowszechnianiu oferty wśród szkół i w informacji turystycznej” (17/Praslity/K). Pracownicy wiosek projektują coraz to ciekawsze, unikatowe produkty turystyczne – nowatorskie, które przyciągają szerokie grono odbiorców. Każdego roku odwiedza je ok. 3 tys. turystów zarówno z Polski i zagranicy [Lisowska, Łojko, 2020].

Działalność promocyjna zmierza do podniesienia atrakcyjności turystycznej, gospodarczej i społeczno-kulturowej danego miejsca [Sowier-Kasprzyk, 2011]. Nadaje wioskom tematycznym swoistą specjalizację i wskazuje kierunek rozwoju. Rozmówcy/przedstawiciele wiosek tematycznych wyraźnie akcentują potrzebę tworzenia miejsc oryginalnych, unikatowych i jedynych w swoim rodzaju. Planują przygotowywanie wpisów na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa, przede wszystkim w związku z aktywnościami odnoszącymi się do wierzeń, zwyczajów

i rytuałów odtwarzanych w ramach spotkań z historią i tradycją w wioskach tematycznych.

### **Zakres i kierunki działań promocyjnych wiosek tematycznych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego Warmii i Mazur – prezentacja wyników**

Na podstawie przeprowadzonych badań za pośrednictwem wywiadów i obserwacji uczestniczących należy stwierdzić, że działania promocyjnych wiosek tematycznych z wykorzystaniem spuścizn niematerialnych mają znaczenie dla kształtowania tożsamości regionalnej; możliwości korzystania przyszłych pokoleń z zasobów historycznych i kulturowych; utrwalania i ochrony dziedzictwa oraz posiadają charakter użytkowy, generujący dobra, towary i usługi w zakresie turystyki lokalnej. Pozwalają na przeżywanie kultury – namysł i zastanowienie się nad przeszłością odwiedzanych miejsc, zabytków materialnych oraz związanych z nimi ludzi i wydarzeń.

Wśród typowych przestrzeni przyczyniających się do rozpowszechniania tradycji i kultury niematerialnej zakorzenionej na Warmii i Mazurach należy wyróżnić: warsztaty, zajęcia i spotkania tematyczne, konferencje naukowe/popularno-naukowe, konkursy, festyny, *eventy*, izby pamięci, wystawy, ścieżki edukacyjne oraz szlaki turystyczne, projekty edukacyjne oraz popularno-naukowe.

Przedstawiciele wiosek tematycznych wskazują najczęściej na organizację zajęć i warsztatów, w ramach których poruszane są zagadnienie z zakresu: gwary warmińskiej i mazurskiej, przyrządzania regionalnych potraw, tworzenia ozdób wykorzystywanych podczas świąt kościelnych i/lub ludowych (np. dożynek, Bożego Narodzenia, Wielkanocy, Bożego Ciała, Święta Kupały), przyrządzania leków, naparów i maści z lokalnych ziół i roślin oraz tworzenia produktów rzemiosła ludowego (rzeźbiarskie, garncarskie, malarskie). „U nas w garncarskiej wiosce to każdy może spróbować wyrabiania gliny. Zobaczyć jaka to jest trudna profesja ale i jakie jest zadowolenia z wykonanego naczynia” (11/Kamionka/K).

W ofercie wiosek tematycznych znajdują się także zajęcia związane z podaniami i legendami, wśród których szczególne znaczenie odgrywają zarówno te odnoszące się do dziejów okolicznych wsi i miasteczek oraz te pojawiające się na obszarze całego województwa jak: *O kłobuku*, *O źródłach rzeki Łyny*, *O Warmii*. Przy okazji takich warsztatów pojawiają się opowieści dotyczące postaci z pieśni i tańców regionalnych:

*Kosejdora* czy *Pofajdoka*. Uczestnicy wówczas mogą nauczyć się kroków tanecznych i słów przyspiewywanych do nich pieśni oraz wysłuchać historii losów bohaterów ludowych. Tego typu przedsięwzięcia kierowane są do:

1. grup zorganizowanych: przedszkolnych, szkolnych i studenckich związanych z regionem Warmii i Mazur, pochodzących z ościennych województw, znajdujących się na zielonych szkołach lub wycieczkach szkolnych;
2. osób indywidualnych: okolicznych mieszkańców, turystów takich jak: mieszkańcy innych obszarów województwa, regionów Polski oraz świata.

Specyficzną formę zajęć dla dzieci i młodzieży stanowią gry fabularne zwane często przez przedstawicieli wiosek tematycznych „podchodami wiejskimi”, rozgrywane się w przestrzeni wsi oraz okolicznych miejscowości. Gry przygotowywane są na zlecenie grup zorganizowanych szkolnych ale także grup zawodowych. Występują również w programie projektów edukacyjnych i popularno-naukowych. Ich autorzy wykorzystują zabytki nieruchome do tworzenia punktów aktywności, ale sama treść zadań projektowana jest przy użyciu wiedzy o regionie, bohaterach, zwyczajach, tradycjach i wierzeniach. Kreują więc swoistą „opowieść miejsca” [Mikos v. Rohrscheidt 2013]. Ze względu na uwarunkowania kulturowo-historyczne Warmii i Mazur oraz dużą liczbę zabytków sakralnych ta właśnie tematyka podejmowana jest podczas tego typu przedsięwzięć. „Mamy takie bogactwo kościołów. Przecież nasz gotyk wiejski jest znany na całym świecie. Jednak cały czas trzeba o tym mówić” (23/Węgój/K).

Konferencje naukowe i popularno-naukowe realizowane są najczęściej przy współpracy środowiska akademickiego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Instytutu Północnego w Olsztynie oraz poszczególnych muzeów, bibliotek i centrów kultury umiejscowionych na obszarze całego województwa warmińsko-mazurskiego. Ich tematyka oscyluje wokół wierzeń, duchowości ludności autochtonicznej i napływowej po 1945 r., a także zabytków sakralnych i wojskowych, tradycji rzemiosł, ubioru i języka. Społeczno-kulturowe uwarunkowania Warmii i Mazur gromadzą wielu badaczy z różnych ośrodków naukowych w kraju oraz pasjonatów historii i kultury. Przy organizacji konferencji wykorzystywana jest infrastruktura wsi tematycznych, wówczas oprócz tradycyjnego spotkania, uczestnicy mają możliwość zapoznania się z żywą kulturą i tradycją regionu.

Z wywiadów oraz baz danych zastanych wynika, że przedstawiciele wiosek angażują się w organizację festynów i konkurów o tematyce regionalnej. Mają one

najczęściej charakter lokalny i związane są ze współpracą wiosek tematycznych z instytucjami samorządowymi oraz gminnymi. Wśród konkursów znajdują się przede wszystkim recytatorskie, historyczne, artystyczne i muzyczne. Natomiast festyny stanowią doskonałą przestrzeń do rozpowszechnienia i uświadomienia bogatej tradycji kulturowej i historycznej Warmii i Mazur, ale także służą promowaniu działań edukacyjnych realizowanych w ramach wiosek. W ich trakcie można spróbować swoich sił w różnych grach i zabawach, w które niegdyś bawili się mieszkańcy województwa warmińsko-mazurskiego. „Staramy się przy okazji takich wydarzeń przygotować stoiska, na których można wniknąć w świat dziecka z zamierzchłych czasów. Pograć w kapsle czy zmierzyć się w walce balansując na dużej bali drewna” (23/Węgój/K).

Festyny odbywają się przy okazji różnych świąt kościelnych jak i zapisanych w kulturze polskiej jak np. Majówka. Są realizowane w skali mikro – w obszarze jednej wsi, gminy, miasta ale także dotyczą całego województwa jak np. w Muzeum Budownictwa Ludowego - Parku Etnograficznym w Olsztynku, jak Jarmark Majowy oraz Konkurs muzyki ludowej „Jawor – u źródeł kultury” (maj), Letni Festyn Mniejszości Niemieckiej na Warmii i Mazurach (czerwiec). Jest to charakterystyczna forma *eventu* prowadząca do swoistego „ożywiania historii”, w trakcie którego tworzy się opowiadania o dziejach i kulturze regionu. Festyny, festiwale i konkursy stają się wówczas swoistą wizytówką zarówno wiosek tematycznych jak i okolicznych miejscowości. Oddziałują „na zmysły turystów (wzrok, słuch, smak), ale też docierają do nich na różnych poziomach percepcji..., co zwiększa ich efektywność i szanse na pogłębione spotkanie odbiorców z prezentowanym im dziedzictwem” [Mikos v. Rohrscheidt 2013, s. 76]. Badania wskazują na ogromne zaangażowanie twórców wiosek w przygotowanie eventów: „[n]a naszej mapie wydarzeń szczególną rolę odgrywają wydarzenia realizowane przez wioski znajdujące się w gminie Łukta. Takie jak: Noc Świętojańska w Krainie Wyobraźni, Biesiada z Panem Twardowskim, Festyn wśród gromadki Skrzatów, Piknik Jabłkowych Smaków”(15/Łukta/K). Do specyficznej przestrzeni wiosek, wprowadzającej mieszkańców lokalnych, turystów, pasjonatów i naukowców w świat kultury, zwyczajów i wierzeń należą wszelkiego rodzaju wystawy i izby pamięci. Stanowią one zarówno element stały, jak i czasowy dedykowany konkretnym zagadnieniom związanym z dziedzictwem niematerialnym, ale także materialnym na Warmii i Mazurach. Przykładem tego typu przedsięwzięcia jest Izba Pamięci w Brąswaldzie im. Marii Zientary-Malewskiej

(nadzorowana m.in. przez wioskę tematyczną z Bukwałdu). „Projektując Izbę chcieliśmy zaznaczyć, że Maria Zientara-Malewska należała do głównych krzewiielek polskości tutaj na tym terenie ale także była popularyzatorką tego wszystkiego co kryją za sobą wierzenia, legendy i podania warmińskie” (4/Bukwałd/M). Kolejną formą wystaw stałych (jak wskazują badania uczestniczące) są skanseny jak np. w „Krainie 7 osobowości” w Jabłonkach. Mimo tego, że turysta spotyka tam nagromadzone wytwory działalności ludzkiej to może także usłyszeć fragmenty nagrań pieśni ludowych, wypowiedzi autochtonicznych mieszkańców Warmii i Mazur czy członków rodzin bohaterów lokalnych, zobaczyć stroje i ozdoby ludowe, w które ubierają się często pracownicy wiosek. W ten sposób dochodzi do rozwoju tzw. mikroeventów [Mikos v. Rohrscheidt 2013].

Rozmówcy podkreślają, że są twórcami ścieżek ekologicznych np. w Rodowie „Rodowo w drewno zakłète” oraz szlaków dawnych zawodów jak „Szlak Starego Mazura”. Uczestniczą w przygotowaniu szlaków turystycznych i kulturowych, w tym związanych z zwyczajami, tradycjami, wierzeniami i podaniami a także z dziedzictwem przyrodniczym. Opiekują się również często już funkcjonującymi szlakami rowerowymi, pieszymi i kajakowymi, które wyrosły z tradycji minionych pokoleń i na mapach goszczą od wieków. Wprowadzają do przestrzeni zabytków nieruchomych informacje o zabarwieniu niematerialnym tzn. podstawowe dane o osobach związanych z danym miejscem/zabytkiem/wsią, twórcach budowli oraz pionierach w określaniu i promowaniu danych szlaków turystycznych i kulturowych, zespołach ludowych oraz o ważnych wydarzeniach lokalnych. Turysta odbywający podróż przez szlaki, które współtworzą wsie tematyczne, uczestniczy w kulturze i konfrontuje się z dziedzictwem. Dla indywidualnego odbiorcy (rodzin, przyjaciół) jest to szczególnie cykl spotkań z konkretnymi miejscami, a w nich z obiektami ale także z interesującymi legendami, pełnymi bohaterów i zaskakujących zwrotów akcji. „Nie tylko dzieci przeżywają te spotkania. Dorośli także, są zafascynowani i wydają się wręcz wchodzić do innego świata” (15/Łukta/K).

Warmińsko-mazurskie wsie tematyczne włączają się w różnego rodzaju projekty edukacyjne i popularno-naukowe finansowane ze środków samorządowych, unijnych oraz innych funduszy jak np. „Młodzież w Działaniu”, „RITA przemiany w regionie”, „Freunde Kantsund Königsberg e.V”. W ramach tych przedsięwzięć organizują zajęcia z zakresu wierzeń, zwyczajów i tradycji regionalnej i/lub sami uczestniczą w warsztatach, umożliwiających wzrost kompetencji w zakresie ochrony, pomnażania

i promowania dziedzictwa Warmii i Mazur. „Taką dobrą wartością dodaną jest to, że możemy brać udział w rozmaitych projektach. Czasami wiemy dużo. Znamy wiele opowieści tutaj np. o Aniołowie, ale nie wiemy jak to przekazać” (1/Aniołowo/M).

Jednocześnie w latach 2014-2020 wsie tematyczne z terenu województwa warmińsko-mazurskiego realizowały miniprojekty współfinansowane z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie” Instytucja Zarządzająca PROW na lata 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi) oraz ze środków Unii Europejskiej - działanie Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER (poddziałanie 19.2 Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020). Dotacje umożliwiły tworzenie produktów turystycznych – wspólnej usługi turystycznej najczęściej dwóch wsi tematycznych, Do przykładowych należy miniprzedsięwzięcie wsi Kozarek Mały i Rodowo pt. „Nieodkryte Skarby Mazurskich Wsi”, składające się z 6 produktów turystycznych i edukacyjnych atrakcji towarzyszących, w tym dwóch warsztatów aktywnych (zielone szkoły dla dzieci i młodzieży oraz Uniwersytetów III wieku dla seniorów) pt. „Kraina mlekiem i miodem płynąca” oraz „Mazury darem matki natury” (20/Rodowo/M).

Badani wskazują także charakterystyczne ograniczenia i zagrożenia dla rozwoju tego typu działalności w regionie: słabą współpracę sieciową podmiotów i osób na wsi, zbyt małe włączenie mieszkańców w realizację działań edukacyjno-promocyjnych na rzecz wsi, brak wspólnego (wewnątrzsocjalnego, zgodnego) planowania działań oraz aktywnych liderów, niewielką liczbą mieszkańców (wyludnianie i starzenie się społeczeństwa) oraz trudności w pozyskiwaniu środków finansowych [Lisowska, Łojko 2020, s. 194].

Trudnością w tworzeniu wiosek tematycznych jest nie tylko brak środków, ale także bariery natury psychologicznej, w tym mentalność mieszkańców wsi. Koncepcja ta z jednej strony pobudza mieszkańców do działania, aktywizuje ich, dając nadzieję na odnalezienie swego miejsca i poczucia własnej wartości, z drugiej strony budzi lęki, obawy przed ośmieszeniem w oczach sąsiadów, zaburza istniejący porządek [Idziak 2005, s. 63].

## Zakończenie

Działania wioski tematycznych w zakresie promocji na rzecz dziedzictwa niematerialnego ukierunkowane są zarówno na okolicznych mieszkańców, dzieci i młodzież szkolną, grupy zawodowe i seniorów, jak i na indywidualnych turystów z ościennych województw i z całej Polski, turystyczne grupy zorganizowane z kraju i zagranicy (dzieci i młodzież szkolną, wycieczki w ramach komercyjnych ofert turystycznych oraz seniorskich grup formalnych i nieformalnych).

Przedsięwzięcia projektowane w ramach ich pracy z jednej strony mogą wydawać się spłaszczoną formą odbierania niematerialnego dziedzictwa regionu Warmii i Mazur, ale z drugiej strony stanowią doskonałą przestrzeń do jego ochrony, pomnażania i upowszechniania. W oparciu o materiał zgromadzony na podstawie wywiadów i obserwacji uczestniczących, można powiedzieć, że są szansą na głębsze przeżywanie kultury i spotkanie z lokalną tradycją i wierzeniami.

Należy także stwierdzić, że wioski tematyczne posiadają nadal niedoskonałą formę promocji i upowszechniania dziedzictwa niematerialnego regionu Warmii i Mazur. Chociażby w ramach podjętych wystaw i tworzonych izb powinno się na szerszą skalę wdrożyć działania tzw. mikroeventowe takie, jak nagrania multimedialne, filmy czy też pokazy na żywo, które pozwoliłyby turystom na „wejście w świat” dziedzictwa niematerialnego. Wskazują na to badania podejmowana przez Armina Mikosa von Rohrscheidta, który jednocześnie podkreśla znaczenie szlaków kulturowych przy wykorzystaniu dziedzictwa niematerialnego w perspektywie tworzenia produktów turystycznych [Mikos v. Rohrscheidt 2013]. Zaznaczając przy tym ogromną rolę kreatorów i dystrybutorów oferty, która ma budować indywidualne wspomnienia i satysfakcję a nie skupiać się wyłącznie na wartościach i zasobach.

Warminsko-Mazurskie wioski tematyczne na stałe wpisują się w strategię zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich tego regionu. Poprzez podejmowaną zróżnicowaną działalność gospodarczą, kulturową i turystyczną przy zachowaniu walorów przyrodniczych, środowiskowych i kulturowych służą poprawie jakości życia mieszkańców i rozwoju infrastruktury społecznej i technicznej na wsi. Są też częścią ciągle rozbudowującej się zintegrowanej turystycznej oferty miejscowości, obiektów, muzeów, skansenów, parków etnograficznych etc. oraz szlaków w zakresie edukacji na rzecz dziedzictwa niematerialnego regionu.

**Bibliografia:**

- Bielski P., 2011, *Karwno. W stronę wsi uczącej się*, „Zrównoważony Rozwój – Zastosowania”, nr 2, s. 38–49
- Czapiewska G., 2012, *Wioski tematyczne sposobem na aktywizację gospodarczą i społeczną regionu*, „Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae”, nr 16 (1), s. 109–123
- Głuszak B., 2012, *Miejscowości tematyczne na Warmii i Mazurach*, [w:] B. Głuszak (red.), *Tam, gdzie miejsca mają duszę. Model tworzenia miejscowości tematycznych*, Elbląskie Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Pozarządowych, Elbląg, s. 14–19
- Guzal-Dec D., 2018, *Inteligentny rozwój wsi – koncepcja smart villages: założenia, możliwości i ograniczenia implementacyjne*, „Studia Ekonomiczne i Regionalne”, vol. 11, nr. 3, s. 32–49
- Góral A., 2012, *Rola samorządu terytorialnego w zrównoważonym zarządzaniu niematerialnym dziedzictwem kulturowym*, [w:] J. Adamowski, K. Smyk (red.), *Niematerialne dziedzictwo kulturowe: źródła – wartości – ochrona*, Wyd. UMCS, Lublin-Warszawa, s. 99–110
- Idziak W. 2005, *Wsie tematyczne*, [w:] P. Szczepański (red.), *Wykorzystanie technologii informatycznych w rozwoju społeczności wiejskiej*, Fundacja Wspomagania Wsi. Warszawa, s. 45–63
- Idziak W., 2008, *Wymyślić wieś od nowa. Wioski tematyczne*, Wyd. Alta Press, Koszalin
- Idziak W., 2012, *Wieś w nowej gospodarce – wioski tematyczne*, [w:] B. Głuszak (red.), *Tam, gdzie miejsca Mają Duszę Model tworzenia miejscowości tematycznych*, Elbląskie Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Pozarządowych, Elbląg, s. 7–13
- Idziak M., 2013, *Wioski tematyczne w Polsce w latach 1997–2013*, s. 15; <http://www.wioskitematyczne.org.pl/files/Wioski%20tematyczne%201997%20%202013.pdf>. [15.05.2022]
- Jankun M., Janicka E., Woźnicki P., Furgała-Selezniow G., 2016, *Rozwój turystyki wiejskiej w gminie Golub-Dobrzyń na przykładzie wiosek tematycznych*, [w:] S. Graja-Zwolińska, A. Spychała, K. Kasprzak (red.), *Turystyka wiejska. Zagadnienia przyrodnicze i kulturowe. T. 2*, Katedra Turystyki Wiejskiej, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Poznań, s. 122–129
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, Dziennik Ustaw 2011, nr 172, poz. 1018
- Kowalska N., 2019, *Wioski tematyczne jako przykład innowacji w turystyce na terenie pogórnym*, „Turystyka Kulturowa”, nr 4, s. 7–19
- Kłoczko-Gajewska A., Markiewicz O., 2018, *Mechanizm rozprzestrzeniania się wiosek tematycznych w Polsce*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 3 (180), s. 193–209
- Lewandowska I., 2019, *Niematerialne dziedzictwo Warmii i możliwości jego ochrony*, „Echa Przeszłości”, nr XX/1, s. 425–437
- Lisowska K., Łojko M., 2020, *Wioski tematyczne w upowszechnianiu dziedzictwa kulturowego Warmii i Mazur jako przykład edukacji i przedsiębiorczości regionalnej*, „Przedsiębiorczość-Edukacja”, nr 1, t. 16, s. 184–197
- Łojko M., 2011, *Przedsiębiorczość agroturystyczna mieszkańców wsi szansą aktywizacji i rozwoju obszarów wiejskich*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego”, z. XXV, s. 463–473
- Maćkowiak M., Seelieb P., 2009, *Wioski tematyczne jako forma aktywizacji turystycznej obszarów wiejskich*, [w:] I. Sikorska-Wolak (red.), *Turystyczne funkcje obszarów wiejskich*, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, Warszawa, s. 35–43

- Mikos v. Rohrscheidt A., 2013, *Głos w dyskusji. Forum Gnieźnieńskie. Pytanie 43. Rola i znaczenie niematerialnego dziedzictwa kulturowego w kreowaniu ofert na rynku turystycznym*, „Turystyka kulturowa”, nr 10, s. 74-79
- Podolowski G., 2011, *Działalność agroturystyczna szansą rozwoju obszarów wiejskich*, „Turystyka i Rekreacja”, nr 7 (1), s. 115-124
- Sala K., 2016, *Wioski tematyczne jako przykład innowacyjności w turystyce wiejskiej*, „Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie”, nr 30 (2), s. 117-126
- Sawicki B., 2007, *Agroturystyka w aktywizacji obszarów wiejskich*, Wyd. Inter Graf, Międzyrzec Podlaski
- Sowier-Kasprzyk I., 2011, *Promocja turystyki aktywnej na przykładzie gminy Mstów*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego”, nr 25, s. 141-154
- Wacęga S., 2011, *Przedsiębiorczość obywatelska w działalności wioski tematycznej*, „Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis”, seria „Oeconomica”, nr 288 (64), s. 81-90

### Strony internetowe

- Ekonomia społeczna. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, <https://es.warmia.mazury.pl/projekt-rops> [20.06.2022]
- Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego, [https://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo\\_niematerialne/Krajowa\\_inwentaryzacja/Krajowa\\_lista\\_NDK/](https://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/) [24.08.2022]
- Nidzicka Fundacja Rozwoju NIDA. Standardy funkcjonowania „wioski tematycznej”, <http://wioskitematyczne.pl/> [16.06.2022]
- Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej Tłok, <https://owies.eu/526/spotkanie-wiosek-tematycznych> [20.05.2022]
- Sikorska M., 2020, *Innowacyjne wioski*, <https://agronomist.pl/artykuly/innowacyjne-wioski> [10.06.2022]
- Wioski tematyczne. Poznaj dziedzictwo polskiej wsi, <https://wioska-tematyczna.pl/wioski-tematyczne-a-idea-smart-village-w-polsce-szkolenie-dla-liderow-z-mazowieckiego-lgd/> [05.06.2022]

## Promotional activities of thematic villages for the intangible cultural heritage of Warmia and Mazury

### Abstract

Thematic villages can be treated as an example of innovation in tourism, which is gaining more and more popularity both in Poland and in the world. While creating them the key task is to prepare proper educational programs based on existing cultural, tourist or natural values. To the areas rich in cultural resources belongs the region of Warmia and Mazury, which unique natural environment values, nationality diversity and diversified cultural heritage referring to the authentic rural culture is a perfect space to create this kind of undertakings. The aim of the article is to present the scope and directions of promotional activities of thematic villages in Warmia and Mazury in the popularization of intangible cultural heritage related to, among others, the practice of traditions, customs, traditional crafts and handicrafts as a potential for local tourism development.

**Key words:** regional education; intangible cultural heritage; Masuria; Warmia, thematic villages